

УДК:82-1:398. 8 (043)
DOI: 10.35254/bsu/2023.65.79

Темирова Б.
Бишкек мамлекеттик университети
Осмонова Ж.
Батыралы Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек
Эл аралык университети

МЕНДИ МАМАЗАИРОВАНЫН СҮЙҮҮ ЛИРИКАСЫНДА ТРАГЕДИЯЛУУЛУКТУН КӨРКӨМ ЧАГЫЛЫШЫ

Аннотация: Макалада акын Менди Мамазаированын сүйүү лирикасынын тематикалык-идеялык, көркөм-эстетикалык өзгөчөлүктөрү, психологизм менен трагедиялуулук жана турмушту поэтикалык чагылдыруудагы өз алдынчалыгы, образды жаратуудагы көркөм сөз каражаттары, чеберчилик маселелери, адабий табылгалары тууралуу сөз болот. Акындын “Мен да сага буйрубамын түбөлүк”, “Ызгаардуу сүйүү”, “Жолонго”, “Кайгыдан тургуздум сага бир эстелик...”, “Мен бармын да...” аттуу арзуу ырлары өзүнүн жеке турмушунан алынып өзүнчө бир адам тагдырынын бактылуу да, кайгылуу да махабат санжырасына айланып, көркөм жалпылоолорго көтөрүлүп, жараланган жүрөктү жарып чыккандыгы, терең мазмунга, психологизм менен трагедиялуулукка ширелип тургандыгы белгиленди. Автордун сүйүү ырларындагы күчтүү образдык туюнтмалар, орундуу салыштыруулар, метафоралык ыкмалар, шарттуулук өзгөчө көркөмдүк түс берип, жуурулушуп, философиялык терендик орун алгандыгы жана жаңы адабий табылгалары менен кыргыз поэзиясына салым кошту - деген жыйынтыктуу ой пикирлер менен коштолот.

Түйүндүү сөздөр: Менди Мамазаирова, акындын концепциясы, поэзия, сүйүү лирикасы, поэтика, трагедия, психологизм, чеберчилик.

Темирова Б.
БГУ им. К. Карасаева
Осмонова Ю.
Кыргызско-узбекский Международный университет
имени Батыралы Сыдыкова

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОТРАЖЕНИЕ ТРАГЕДИИ В ЛЮБОВНОЙ ЛИРИКЕ МЕНДИ МАМАЗАИРОВОЙ

Аннотация: В статье исследуется о тематико-мировоззренческих, художественно-эстетических особенностях любовной лирики поэтессы Менди Мамазаировой, психологизме и трагизме, самостоятельности в поэтическом выражении жизни, художественных средствах создания образа, проблемах мастерства, литературных находках. Прекрасные стихи поэта «Я не приказываю тебе навсегда», «Свободная любовь», «Джолонго», «Я от горя поставил тебе памятник...», «Я там...» взяты из его личной жизни и счастливая судьба отдельного человека переходящая в грустную и любовную историю, поднимающаяся до художественных обобщений, разбивающая разбитое сердце, отмечалось, что она наполнена глубоким содержанием, психологизмом и трагизмом. Сильные образные выражения автора, уместные сравнения, метафорические приемы, условность в любовных песнях автора придают особый художественный колорит, слитность, философскую глубину и вносят в кыргызскую поэзию новые литературные находки.

Ключевые слова: Менди Мамазаирова, поэтическая концепция, поэзия, тема любви, поэтика, трагедия, психология, мастерство.

**Temirova B.
BSU named after K. Karasaev
Osmonova Yu.
Kyrgyz-Uzbek International University
named after Batyraly Sydykov**

ARTISTIC REFLECTION OF THE TRAGEDY IN THE LOVE LYRICS OF MENDY MAMAZAIROVA

Abstract: The article deals with the thematic and ideological, artistic and aesthetic features of the love lyrics of the poetess Mendy Mamazairova, psychologism and tragedy, independence in the poetic expression of life, artistic means of creating an image, problems of skill, literary finds. The beautiful poems of the poet “I do not order you forever”, “Free love”, “Jolongo”, “Out of grief I erected a monument to you ...”, “I am there ...” are taken from his personal life and the happy fate of the individual turning into a sad and love story, rising to artistic generalizations, breaking a broken heart, it was noted that it is filled with deep content, psychologism and tragedy. Strong figurative expressions of the author, relevant comparisons, metaphorical devices, conventionality in the author’s love songs give a special artistic flavor, continuity, philosophical depth and bring new literary finds to Kyrgyz poetry.

Keywords: Mendi Mamazairova, poetic concept, poetry, love theme, poetics, tragedy, psychology, mastery.

Белгилүү акын, прозаик, драматург Менди Мамазаированын чыгармачылык диапозону көп кырдуу. Бул туурасында жазуучу К.Сыдыкова: “Менди Мамазаированын “кампасында” лирикалык, прозалык, драмалык көркөм чыгармалар менен катар журналисттик ишмердигине байланыштуу башка жанрлардагы канча чыгармалар бар экендигин эсептөө мүмкүн эмес” [1, 3],-дейт. Андыктан М. Мамазаирова талант сырын акын катары да өзүн көрсөтө алды. Калемгердин поэзиясы тематикалык-идеялык жактан көп түрдүү. Анын ичинде сүйүү лирикасы турмуштук мазмунга бай, мөлтүр булактай таза жана жан дүйнөнүн тереңинен чыккан психологиялык ыргактар менен трагедиялуу сезим толкундарынын гаммасынан турган татаал мүнөзгө ээ көркөм кубулуш. Каармандын психологиясына сүңгүп кирүү, кубаныч, кайгысынын сезим ыргагынын толкундарын кармоо сүрөткердик чеберчиликке байланыштуу. М.Мамазаированын сүйүү лирикасы да турмуштун өзүндөй татаал жана көп кырдуу. Бирде акын сүйүүнүн аруулугун, бийиктигин даңазаласа, бирде жүрөктү титиреткен өксүк, арман, жоготууларды ырга салат. “Кыздын ырында” адам тагдырына сак караган терең гуманизм да, сыр жашырбас ачыктык да, жан шеригин коргоо, бактылуу сезимдер баарын берип жаткан адамдык нарк-насил да бар.

Сүйүүбүз да балапандай ымыркай,

Жетилгиче көз тийбесин, ырысым,
Өтө ысыкты көтөрө албай жалакай,
Сезимдерди курчуталы, тымызын [6,437].

Акындын ырында махабат даарыган жаштардын тунук сезимдери али “балапандай ымыркай”, жетиле электигин, “өтө ысыкты көтөрө албай”, көз тийип, сөз тийип кетпесин деген аруу тилектери, кооптонуулары, бийик жөрөлгөлөрү таамай сүрөттөлөт. Ал сүйүүнү өзүнчө баалап билет, өмүрдө бир жолу болчу аялдык бактысына, ошол бакыттын чындыгын тереңден карайт, ички сезиминен аңтарып чыгат. Автор өз башынан өткөрүп жаткан аруу махабаттын күчтүү жерлерин кармаган. Мында көркөм деталь, штрихтер, орундуу салыштыруулар туура табылган.

Белгилөөчү жагдай, Меңди Мамазаированын сүйүү лирикасынын көпчүлүгүнүн мазмуну трагедиялуу мотивке ээ. Бул да болсо акындын жеке тагдыры менен тыгыз байланышып турат. Меңди Мамазаирова кашкөй акын Жолон Мамытов менен баш кошуп, төрт перзенттүү болуп, бактылуу аял, асыл жар, мээримдүү эне катары бактыга тунуп жашап жатканда капыстан өмүрлүк жары дүйнөдөн өтөт. Жолон Мамытов катардагы адам эмес, атактуу акын, улуттук поэзиянын алпы. Мындай талантуу адамдардын бир үй-бүлөдө жашап калышы сейрек көрүнүш, ар кимдин бактысына туура келе бербейт. Ошондуктан бул трагедиялуу окуя акын аялдын тагдырын буруп, күйүттүү ырларды жаратууга түрткү болгон. Акындын “Мен да сага буйрубапмын түбөлүк” деген ырында:

Мага эртелеп сен буйрубай калгандай,
Мен да сага буйрубапмын түбөлүк,
“Жалгыз кал!”-деп, Кудай каргап салгандай,
Сенсиз күнүм бир тирилип, бир өлүп...
Келатамын. Кайгы менен муң-зардын
Арасынан сууруп чыгып жанымды [6, 437].

Ыр чындап кайнаган сезим, сыздаган жүрөктөн чыкканы, түбөлүк өмүрлүк жарынан ажырап, буйрубай калган махабаттына арнап күйгөн аянычтуу сезимин билдирет жана медитативдик касиети күчөтүп олтурат. “Поэзия-бул адамды сөз аркылуу түшүндүрүү” [2, 6],-деген Белинский. Өзгөчө поэзия адам турмушун, тагдырын бардыгын өз кучагына сыйдыруучу керемет күчкө ээ эмеспи. Анда автордун эскерүүсүнө көңүл бөлөлү: Жолондун бул ааламдан өткөнүнө 7-8 жылга аяк баскан. Кийимдерин күнгө жайып жаткам. Күнгө кийчү боз пиджагынынын төш чөнтөгүн кагайын десем, тамекисинин күкүмү али деле жүрөт күнү бүгүнкүдөй.

Костюмуң колума алып,
Жаяйын күнгө дедим.
Мурдума “бур” дейт жыты,
Чөнтөктө тамекидин.

Канча жыл, канча мезгил,
 Өтсө дагы алигече.
 Аттиң ай, кайран жаның,
 Болбоду тамекиче! [6, 437].

Чыгарма жүрөк титиреткен окуя менен коштолуп, сагыныч менен оор жоготууну “аттиң ай, кайран жаның, болбоду тамекиче”,-деген мундуу ыр саптары менен окурман журтчулугун ойлонтой койбойт. Автор күйүттүү күндөрдү керт башынан өткөрүп, жан дүйнөнүн сезим азабын тартып жатканы, сөз менен тартылган татаал турмуштук өң-түстүү элестер, психологиялык жактан трагедиялуу мотивдерди жандуу жарата алган. Окумуштуу К.Асаналиев: “А.Осмоновдун сүйүү лирикасында табийгы түрдө карама каршы эки сезим:сүйүү кубанычы жана сүйүү кайгысы, сүйүү жолуугусу жана сүйүү коштошуусу диалектикалык бирдикте жашайт” [3, 479],- дейт. Ушул мааниде М.Мамазаированын “Кайгыдан тургуздум сага бир эстелик...” аттуу ырында “сүйүү кайгысы”, сүйүү жоготуусу бар.

Кайгыдан тургуздум сага бир эстелик,
 Каалагандар көргүдөй эртели-кеч келип.
 Дубалдарын соктурдум, капкара күйүтгөн,
 Чатырын жаптырдым, чарчылап беш бөлүп.
 Көз жаштан салдырдым, терезе-айнегин,
 Үмүтсүз үшкүрүктөн жаралган туткасы.
 Безенет шамалга, термелип эшиги,
 Кошоктон, өксүүдөн жасаган устасы,
 Бир мөлтүр үй болду!
 Көргөндөр суктанаар.
 Акактай көз жашы. Муз-шуру, муңу бар.
 Пардалар шоодурап, армандуу ыр курап,
 Ичинде айтылгыс, арылгыс шору бар.
 Бир менин кайгыга ханыша экеним,
 Жетишээр. Жесирлик таажысы башымда
 Жаркырайт. Мен аны эч кимге бербеймин,
 Каалабайм, мен аны доско да, касыма [6, 337-338].

Бир чындап күйүттүү сезимден, жараланган жүрөктөн чыкканы “Кайгыдан тургуздум сага бир эстелик...” деп аталышынан апчачык сезилип турбайбы. Өмүрлүк шеригинен эрте ажырап, “кайгыга ханыша экеним” деп күйүткө чыланган жан дүйнөсүндөгү арылгыс шорунан армандуу ыр төгүлүп турат. Окумуштуу С. Жигитов айткандай: “нукура поэзия туундусу авторунун жан-дили демейки жай абалынан серпилип чыгып, өзгөчө эмоциялык күүгө келип, акындык эргүү бийиктигине көкөлөгөндө гана жаралат” [4, 92]. Чыгарма улуу

сүйүүнү жоктогон адам тагдыры кайталангыс образдык туюнтмалар, мыкты салыштыруулар, образ-метафоралык түшүнүктөр, маанилүү символдук туюнтмалар аркылуу жандуу, элестүү көз алдына тартылат. Ырдын трагедиялык добушу күчтүү угулат. Залкар жазуучу Ч. Айтматовдун: “Трагедия-чындыктын объективдүү категориясы, аны этибар албоо, же тоготпой коюу жарабайт. Трагедия бул аң-сезим, бакыт, чыгармачылык сыяктуу эле адам менен бирге болуучу нерсе. Бул анын тиричилигинин, жашоосунун бир бөлүгү” [5, 140],-деген залкар сөзү эске түшөт. Классик сүрөткердин трагедияны адам баласынын жашоосунун бир бөлүгү катары караган философиялык тунтмасы, адилеттүү, нарктуу сөзү. Ал эми М. Мамазаирова сүйүү ырларынын финалын “Мен бармын да...” деп гуманисттик идея, философиялык ой менен бышыктайт.

Мен бармын да, мен болгон соң сен барсың,
Эски жаңы тааныштардын эсинде,
Жаттап ырдаар ырларыңды эң жаркын,
Келээр муун келе берер кезинде.
Мен да кетем. Келген кезде кезегим,
“Жары эле” деп, элге сенин эстеткен.
Ырларыңа чындап берип кезегиң,
Мен да өтөмүн, баары өткөн өтмөктөн [6, 356].

Чындыгында Жолон акын көркөм өнөрдүн даңгыр жолунда таскагынан жазбай, өзү өлсө да сөзү өлбөй экинчи өмүрүн жалындуу ырларында жашап жатат. Ошондой эле “мен бармын да, мен болгон соң сен барсың, эски жаңы тааныштардын эсинде” дегендей Жолон акындын өмүрү кыска болгону менен чыгармалары менен өмүрү узун. Менди Мамазаировадай асыл жарынын сезимтал ырларында, рух дүйнөсүндө жашайт.

Жыйынтыктап айтканда М.Мамазаированын махабат лирикасы албуут, оттой жанган күчкө жана трагизмге ширелген. Калемгердин арзуу ырларынын көпчүлүгү жеке турмушу менен байланышып, анда тагдырына моюн суна албаган кайгы-касиретке чыланган сезимдер, ыймандай сырлар ырларында орун алган. Акындын ырдан тургузган сүйүү храмында асыл жар, аял, эне, үй-бүлө, бакыт, аруулук, бүлүнүү, айрылуу, өлүм, жалгыздык, ишеним, келечек, рух дүйнө деген аалам, чоң турмуш баткан. М.Мамазаированын сүйүү лирикасы психологиялык күчтүү таасири, трагедиялуу мотивдери менен айрымаланат.

Адабияттар

1. Сыдыкова К. Күтүлбөгөн бурулуш берген күч.[Текст]:/К.Сыдыкова. //М. Мамазаирова. Тандалмалар:Ырлар жана поэмалар.-Б., Турар, 2013.-484б.
2. Белинский В.Г. Собрание сочинений.Том 2. М., Наука, 1948.-341 б.
3. Асаналиев К., Р.Кыдырбаева. Кыргыз адабият илиминин терминдер сөздүгү.-Б., 2004.-557б.

4. Жигитов С. Акындын эки өмүрү: (А.Осмоновдун таржымалы жана чыгармачылыгы) -Б., Кыргызстан, 1998.-180 б.
5. Айтматов Ч. Т. Биз дүйнөнү жаңыртабыз, дүйнө бизди жаңыртат.-Ф., Кыргызстан, 1988.-400 б.
6. Мамазаирова М. Тандалмалар:Бірлар жана поэмалар.-Б., Турар, 2013.-484 б.